

УДК 061.1:78.071.1(477)

Валентина Кузик
(Київ)

ПРАГНЕННЯ ТВОРЧОГО ЄДНАННЯ
(назустріч 85-річчю створення
Національної спілки композиторів України)

У статті висвітлено різні історичні етапи творчих об'єднань митців, зокрема музикантів, – цехи, музичні товариства, Всеукраїнське музичне товариство ім. М. Леонтовича, що стали базисом для утворення в 1932 році Спілки композиторів України (нині – Національної).

Ключові слова: українська музика, композитор, музикознавець, музичний цех, Імператорське російське музичне товариство (ІРМТ), Всеукраїнське музичне товариство ім. М. Леонтовича, Спілка композиторів України (СКУ), Національна спілка композиторів України (НСКУ).

В статье освещены разные исторические этапы творческих объединений художников, в частности музыкантов, – цехи, музыкальные товарищества, Всеукраинское музыкальное товарищество им. Н. Леонтовича, ставшие базисом для создания в 1932 году Союза композиторов Украины (ныне – Национального).

Ключевые слова: украинская музыка, композитор, музыковед, музыкальный цех, Императорское российское музыкальное общество (ИРМО), Всеукраинское музыкальное общество им. Н. Леонтовича, Союз композиторов Украины (СКУ), Национальный союз композиторов Украины (НСКУ).

The article sheds light upon various historical stages of creative unions of artists, particularly musicians – guilds, musical associations, the M. Leontovych All-Ukrainian Musical Association, which have become the foundation for establishing the Composers Union of Ukraine (CUU) (nowadays – the National CUU) in 1932.

Keywords: Ukrainian music, composer, musicologist, musical guild, Imperial Russian Musical Society (IRMS), M. Leontovych All-Ukrainian Musical Association, Composers Union of Ukraine (CUU), National Composers Union of Ukraine (NCUU).

Творче громадське об'єднання фахових композиторів і музикознавців у ХХ ст. мало кілька назв: з 1932 року – Спілка радянських музик України (СРМУ), з 1939 року – Спілка радянських композиторів України (СРКУ), з 1957 року – Спілка композиторів України (СКУ), з 1998 року й донині – Національна спілка композиторів України (НСКУ). На формування таких назв, зрозуміло, впливала ідеологічна ситуація, характерна для конкретної соціально-політичної доби (Україна у складі СРСР, незалежна держава). Однак незмінним залишалось прагнення діячів музичного мистецтва, насамперед митців найвищого творчого обдарування і професійності, догуртування й спільного вирішення долі та художнього рівня української музики. Це природний поклик душі творця, відомий здавна; особливо голосно він заявляв про себе в часи осмислення суспільством значущості ролі митця в соціумі й осмислення митцем унікальності свого обдарування, що стало для нього сенсом буття.

Ще в античну епоху утворювалися творчі угруповання – колегія письменників і артистів (поміж яких були й музики) при храмі Мінерви в давньому Римі (207 р. до н. е.) [8, с. 277]. У добу Відродження з'явився художній напрямок *Ars nova* (Нове мистецтво), що тоді об'єднав багатьох видатних митців. У XVII–XVIII ст. існували різні музикантські цехи й товариства, монарші й княжі капели, муніципальні оркестри. На українських теренах найперші **музикантські цехи** було створено в Кам'янці-

Подільському (тепер – Хмельницька обл., 1578 р.), Львові (1580), Степані (тепер – Рівненська обл., 1614 р.), Полтаві (1662), Прилуках (тепер – Чернігівська обл., 1686 р.), Стародубі (тепер – Брянська обл., РФ, 1705 р.), Ніжині (тепер – Чернігівська обл., 1729 р.), Чернігові (1734), Харкові (1780). Збереглися печатка й документи Київського музикантського цеху, що існував упродовж 1677–1875 років [13, с. 319].

Неабияку роль у гуртуванні діячів музичного мистецтва відіграло утворене 1859 року в Санкт-Петербурзі **Російське музичне товариство** (від 1869 р. – Імператорське російське музичне товариство, ІРМТ). Насамперед позитив його діяльності виявився у фахово-музичних та музично-освітніх площинах, у наведенні творчих контактів між діячами музичного мистецтва, їх більш близькому знайомстві, обміні репертуаром, гастролях. Однак русофільська політика, що декларувала першість і вищість музики російських митців в іноетнічних країнах імперії, викликала застережливе ставлення на місцях (Білорусь, Литва, Польща, Фінляндія, Україна).

Водночас діячі музичного мистецтва з українських теренів усвідомлювали, що не скористатися з можливості офіційно формувати творчі осередки в культурно розвинених центрах було б нерозумно. То ж почалася активна робота по заснуванню та відкриттю таких відділень у Києві (1863), Харкові (1871), Житомирі (1871 р., під назвою «Волинське»), Одесі (1884), Катеринославі (тепер – Дніпро, 1897 р.), Миколаєві (1892), Полтаві (1899), Херсоні (1905) [14]. Таким чином, на Наддніпрянській Україні («підросійській») діяли численні музичні осередки з відповідними творчими силами для подальшого розвою музичної культури й освіти (зазначу, що їх було більше, ніж російських осередків ІРМТ). На західноукраїнських (що перебували спочатку в складі Австро-Угорської імперії, а з 1919 р. – Польщі) землях подібну роль відігравали Артистичне товариство Св. Цецилії (1826), Галицьке музичне товариство (1838 р., з 1919 р. – Польське музичне товариство), Галицько-руська матиця (1848), «Просвіта» (1868), з широкою мережею хорових та інструментальних гуртків.

Членами товариств, об'єднань, відділень як на Наддніпрянській Україні, так і на Східній Галичині були композитори, музичні теоретики й критики, диригенти, виконавці – музиканти різного етнічного походження (українці, поляки, євреї, чехи, німці та ін.), які творили музичну культуру краю, виховували майбутні покоління митців (наприклад, у Київському відділенні ІРМТ працював Микола Лисенко: від перших днів заснування в 1863 р. – як молодий учасник хору, у 1873 р. – член дирекції, у 1877–1878 рр. – голова відділення. Проте неприйняття російської шовіністичної позиції, що її втілювало керівництво відділення в ставленні до української музичної культури, зумовило його вихід з товариства в 1879 р.).

Досвід гуртування, набутий діячами музичного мистецтва, згодився у ХХ ст. – добу громадянського протистояння, розпорошення українців в еміграції та виживання національної культури в умовах тоталітарної системи.

Безпосереднім імпульсом для згуртування діячів українського мистецтва стала трагічна смерть Миколи Леонтовича в невеликому подільському селі Марківці (вранці 21 січня 1921 р.). На знак протесту творчої особистості проти сваволі «червоного терору» 1 лютого 1921 року (на 9-й день після вбивства композитора) в Києві було створено **Комітет пам'яті Леонтовича** [7]. Його засновниками стали 50 сміливців. Безпосередньо «фундаторами» зазначено композиторів Кирила Стеценка, Михайла Вериківського, Пилипа Козицького, Михайла Тележинського, музичного теоретика Болеслава Яворського, хормейстера Володимира Дурдуківського, художника Юхима Михайліва, журналіста Олексу Чапківського, поета й хормейстера Павла Тичину, літератора Олександра Харченка. Персонально записалися до Комітету музичний етнограф Климент Квітка, мистецтвознавець і фольклорист Дмитро Ревуцький, хормейстери Нестор Городовенко та Сергій Дурдуківський, історик культури Сергій Єфремов, археолог Данило Щербаківський, композитори Григорій Блауменфельд, Григорій Верьовка, Павло Гайда [7, с. 10–11]. Саме вони не побоялися в скрутній тогочасній ситуації заявити про свою громадянську позицію митця і патріота.

Нова «пролетарська» влада не могла проігнорувати такий вияв єднання творчої еліти Києва (на той момент лише Києва!) і змушена була взяти його під свій контроль. Зрозуміло, на своїх умовах: 1922 року Комітет перейменовують на **Всеукраїнське музичне товариство ім. М. Д. Леонтовича**. На його базі з 1923 року став виходити журнал «Музика» (головний редактор Микола Грінченко), а 1926 року розпочала діяльність **Асоціація сучасної музики (АСМ)**. Уже 1928 року Товариство ім. М. Леонтовича було ліквідовано як носій «ворожих ідей націоналізму»; на його основі створено **Всеукраїнське товариство революційних музикантів (ВУТОРМ)** із центром у Харкові (тодішній столиці). Це об'єднання проіснувало два роки й розпалося на дві частини, відповідно до полярних культурно-ідеологічних спрямувань: 1) **Пролетарські музиканти (Пролетмуз)** – з керівництвом у Києві й прагненням розвивати нові стилеві напрями мистецтва, та 2) **Асоціація пролетарських музикантів України (АПМУ)** – з керівництвом у Харкові й філіями в Києві, Одесі, Дніпропетровську (координувала свою діяльність з РАПМ – Російською асоціацією пролетарських музикантів). Відтак на зміну «добі українізації» прийшла «доба інтернаціоналізму». Також у Харкові 1926 року було утворено **Українське товариство драматургів і композиторів (УТОДІК)** з трьома секціями: режисерською, драматичною та композиторською (у 1933 р. це товариство перейшло під керівництво Оргкомітету Спілки радянських письменників України).

Поворотним моментом тогочасного творчого життя стала Постанова ЦК ВКП(б) від 23 квітня 1932 року «Про перебудову літературно-мистецьких закладів» (вийшла після доповіді Максима Горького в Москві про реорганізацію діяльності в галузі літератури й зміцненні «позицій пролетарських письменників», де було висловлено настійну пораду «провести аналогічну зміну лінії інших видів мистецтва»; рекомендовано утворити єдину спілку письменників «із комуністичною фракцією в ній», що «повинна домінувати у всіх творчих спілках», тобто бути вище мистецького професіоналізму) [12, с. 3].

Постанова стала теоретичною базою радянських ідеологів у справі організації творчих спілок – спочатку в столиці тодішнього СРСР (зокрема, Московського об'єднання композиторів), згодом – у союзних республіках. У 1939 році різні республіканські угруповання було об'єднано в Спілку радянських композиторів СРСР (СРК СРСР), призначено її Оргкомітет, однак розпочалася Друга світова війна... І перший з'їзд СРК СРСР відбувся вже по її закінченні – 1948 року.

В Україні реорганізаційні процеси в музикантській громаді розпочалися зі зборів 18 червня 1932 року в Харкові, тобто менш аніж за два місяці після публікації доповіді Максима Горького. До тодішньої «пролетарської» столиці України приїхали відомі композитори Києва, Одеси, Полтави, Запоріжжя. Було прийнято рішення про створення Спілки радянських музик України (СРМУ); відповідно – про ліквідацію АПМУ та Пролетмузу й передачу їх майна новоствореній Спілці. Було призначено організаційне бюро з підготовки для утворення Спілки й проведення Першого всеукраїнського з'їзду, що планувалося на квітень 1933 року. До складу бюро увійшли А. Бенькович (голова, представник партійних органів, без сумніву – призначений!) ¹, Пилип Козицький, Микола Коляда, Борис Лятошинський, Левко Ревуцький, Петро Толстяков [12, с. 12]. Така активна робота українських митців на шляху створення Спілки викликала занепокоєння найвищих партійних структур, адже РФСРР, що у всьому покликана вести першість, тоді не була готова (окрім Москви) до об'єднання своїх музикантських сил. Більше того, не були готові до об'єднання й письменники країни – свою спілку вони утворюють лише 1934 року. То як же може Українська Республіка («молодша сестра») вириватися вперед, знову виказуючи свою «самостійність», не враховуючи позиції зарані визначеного «лідера»?

Отже, стався юридичний казус: *de facto* українська спілка була створена 1932 року, але *de jure* її офіційно не визнавали, і вона до 1939 року існувала лише в статусі Оргкомітету. «Оргкомітет» охоплював усіх активних членів українського музичного

життя – композиторів, музикознавців, симфонічних диригентів, хормейстерів, ведучих солістів – і мав свої керівні органи.

Для роботи СРМУ створили три групи: 1) видавничу (Пилип Козицький – голова, Олександр Білокопитов, Федір Богданов, Яків Полфьоров, Микола Фоменко); 2) творчу (Микола Коляда – голова, Валентин Борисов, Михайло Вериківський, Дмитро Клебанов, Всеволод Рибальченко, Михайло Тіц); 3) організація клубу й упорядкування майна на складі (Яків Полфьоров – голова, Валеріан Довженко, Василь Овчаренко, Григорій Фінаровський) [12, с. 62]. Почали діяти композиторські відділення: найперші з 1932 року в Києві й Харкові, Л. Ревуцький – голова, Б. Лятошинський – відповідальний секретар (1934 р. Києву повернули статус столиці УСРР, відтак керівна роль перейшла до київських митців). Одеське відділення (утворено 1935 р.) очолив Микола Вілінський. У 1937 році його реорганізували в Одеську спілку композиторів, а при ній створили відділення композиторів Молдавської АРСР (тоді входила до складу України, столиця – Тирасполь).

СРМУ активно працювала, гуртувала музичну громадськість («музики-творці, творчі одиниці, як-от: композитори, музично-виконавські одиниці, музичні критики, музикознавці та організатори музичного процесу») [12, с. 6], видавала власні членські квитки². За вимогами часу статутні положення про діяльність (а вони були найпершими в тодішньому СРСР) спілчани покликані були координувати із завданнями радянських п'ятирічок, вводити соцзмагання, ударництво, бригадний метод праці (колективне написання опер, симфоній, ораторій) тощо [9]. Було засновано музичне видавництво «Мистецтво» й журнал «Радянська музика» (1933). Робота СРМУ скеровувалась у формах, типових для партійних органів – з'їзди й пленуми, присвячені насамперед творчості в масових жанрах (пісні), ознайомленню з доробком творів композиторів республік СРСР та проблемам ідеологічного наповнення музичної критики й музикознавства загалом.

Показовими стали об'єднані збори Оргкомітету СРМУ 8, 12, 15 січня 1934 року (Харків), де (услід за грудневим виступом партійного ідеолога Андрія Хвилі³) «громили націоналістичну платформу» Миколи Скрипника⁴ [9, с. 227]. По суті, з 27 грудня 1933 по 15 січня 1934 відбулося «судилище зі смертним вирокком» «добі українізації» в національній культурі (уже в 1980-х роках період 1920–1932 років назвали «українським Відродженням» ХХ ст., або – «розстріляним відродженням»). Ця подія сталася одразу після щойно пережитого й тепер вікопомного Голодомору 1932–1933 років. Об'єднані збори Оргкомітету СРМУ проходили у великій залі Харківського оперного театру, саме там, де, починаючи ще з 1930 року, проводили публічні суди над жертвами сумнозвісного процесу СВУ (Спілки визволення України). Графік роботи Харківської опери був украй щільним: поперемінно відбувалися засідання суду, збори музик-спілчан і репетиції оперних спектаклів. Жертвами сталінських репресій 1930-х – початку 1940-х стали Олександр Арнаутов, Василь Верховинець, Олександр Білокопитов, Кость Богуславський, Дмитро Ревуцький, Гнат Хоткевич, Костянтин Шипович, Я. Юрмас (Юрій Масютін) та ін.

Контроль над СРМУ 1936 року поклали на Народний комісаріат освіти (спеціальне Управління у справах мистецтв при Раднаркомі УСРР). На загал маніфестували величезні досягнення на Декадах української культури в Москві (1936; 1939). Мистецько-громадянський «випереджальний поступ» СРМУ став особливо прикметним, якщо врахувати, що тільки 4 травня 1939 року з'явилася Постанова Раднаркому СРСР, де першим пунктом було дане розпорядження «визнати необхідним створення Спілки радянських композиторів СРСР» (також Музфонду при ній).

Подальші п'ять десятиліть мистецьке життя України керувалося безпосередньо радянськими партійними ідеологами: через «рекомендовані» виборні органи і спеціально призначену посадову особу – відповідального секретаря (як правило, члена компартії, необов'язково музиканта, на відміну від першого обраного 1932 року відповідального секретаря Б. Лятошинського – визнаного лідера композиторської громади

й другого голови СРМУ, «не комуніста»). У повоєнні роки цю посаду обіймали Ілля Віленський, Валеріан Довженко, Аркадій Філіпенко, Ігор Драго, Володимир Лебедєв, Ярослав Верещагін, Тамара Невінчана.

Однак при позірній лояльності до державної системи українські митці зуміли організувати свою діяльність насамперед на засадах музичного професіоналізму. Показовим щодо цього став Перший з'їзд СРКУ (Київ, 25–28 лютого 1939 р.). На нього прибуло 89 делегатів з Києва, Харкова, Одеси, Запоріжжя та Сталіна (тепер – Донецьк) – увесь республіканський актив композиторів і музикознавців. Було обрано правління СРКУ (15 осіб) на чолі з Борисом Лятошинським (голова), Пилипом Козицьким (заступник голови), Іллею Віленським (відповідальний секретар); Абрамом Луфером та Левком Ревуцьким (члени президії). Вагомо було представлено групу українських митців (майже 100 осіб) на виїзному пленумі Оргкомітету Спілки композиторів СРСР (Москва, 28 березня – 5 квітня 1940 р.), у якому вперше взяли участь композитори Східної Галичини – Василь Барвінський, Василь Витвицький, Микола Колесса, Зофія Лісса, Станіслав Людкевич, Адам Солтис та ін. (У квітні 1934 р. у Львові було створено Союз українських професійних музик (СУПром, голова – В. Барвінський), що після «возз'єднання» у 1940 р. влився в СРМУ).

Мотиви об'єднання музикантів у свою Спілку в Україні відмінні від інших республік СРСР: по-перше, існували традиції Всеукраїнського товариства ім. М. Леонтовича; по-друге, легальна структура Спілки дозволяла, хоча й під партійним наглядом, працювати на ниві національної культури (саме з мотивів «покращення» партійно-виховної роботи з митцями навесні 1941 р. позачергово було знято з головування Б. Лятошинського і обрано Костянтина Данькевича). Уже 20–24 квітня 1941 року відбувся Другий з'їзд СРКУ (налічувала вже 150 осіб), на якому обговорювалися творчі плани, але всі задуми було перервано війною 1941–1945 років. Діячів української культури евакуювали на схід СРСР; членів СРКУ розосередили в різних містах: Уфі (очолював Пилип Козицький), Саратові (Борис Лятошинський), Ташкенті (Левко Ревуцький); у Тбілісі перебував Костянтин Данькевич, Ашхабаді (тепер – Ашгабат, Туркменія) – Андрій Штогаренко та Юлій Мейтус, Алма-Аті (тепер – Алмати, Казахстан) – Михайло Скорульський. В окупованому Києві ті члени Спілки, які з різних причин не встигли виїхати, також трималися гурту (очолював Федір Надененко). Багато членів СРКУ брало участь у бойових діях. У роки війни загинули композитори Яків Левін – талановитий учень Л. Ревуцького, Андрій Лиходій, Давид Теслер, музикознавець В. Дяченко. В Уфі помер Микола Грінченко; на окупованих землях – О. Берндт, Ю. Коффлер. У полоні перебували Микола Гордійчук, Георгій і Платон Майбороди.

Після звільнення України й повернення діячів культури 18 березня 1944 року діяльність СРКУ поновилася. Відтоді головами її правління й Київського відділення були такі діячі: у 1944–1948 роках – Л. Ревуцький, у 1948–1952 – Г. Верьовка, у 1952–1956 – П. Козицький, у 1956–1967 – К. Данькевич, у 1967–1969 – Г. Майборода, у 1969–1989 – А. Штогаренко, у 1989–1993 – Є. Станкович, у 1993–2004 – М. Степаненко, у 2004–2010 – співголови Є. Станкович і М. Скорик, з 2010 – голова І. Щербаков.

Від повоєнного часу СКУ почала розгортати свою діяльність і кількісно зростати. Так, утворилися нові обласні організації: Донецька (1969), Дніпропетровська, Кримська (обидві – 1977 р.), Закарпатська (1994), Івано-Франківська (1994); осередки: Волинський (1994), Луганський (1994), Дрогобицький (Львівська обл., 1997 р., з 2005 – організація), Полтавський (1998), Миколаївський (2003), Запорізький (2012).

Найскладніше відбувалося створення Київської організації СКУ (столичні митці не мали власної структури, а рахувались у складі республіканської). І це при тому, що кияни становили майже третину всіх членів СКУ, а їх чисельність дорівнювала загалу СК Грузії, Вірменії та республік Балтії. У Києві склався й найбільш потужний творчий потенціал за кількістю народних і заслужених артистів, визнаних уче-

них-музикознавців. Від початку 1974 року була створена ініціативна група на чолі з Г. Майбородою, покликана заснувати окрему організацію.

Так, 27 листопада 1974 року на засіданні секретаріату СКУ виголосили пропозицію створити Київську міську організацію (І. Драго), а 2 грудня ухвалили: «Затвердити створення Київської міської композиторської організації» (КМО СКУ, пізніше – КО НСКУ). На черговому засіданні президії СКУ 15 вересня 1975 року інформацію про створення Київської організації подав А. Штогаренко. Уже 14 листопада цього самого року до СКУ надійшов лист Ради Міністрів УРСР з дозволом заснувати КО, а 17 листопада було видано Наказ № 80 про посадові оклади, де першою позицією зазначено: «Голові Київської міської організації, тов. Майбороді Г.». Питання «Про утворення Київської міської організації СКУ» знову було заслухано 17 грудня 1975 року [1]. Враховуючи всі попередні дії, включно з узгодженням на урядовому рівні пропозиції затвердити штатно-посадовий розклад КМО СКУ та її Оргкомітет у складі Г. Майбороди (голова), О. Білаша (заступник голови), Є. Алексеєнко (відповідальний секретар), Є. Зубцова, Г. Ляшенка, І. Шамо, Є. Станковича, Т. Некрасової (члени Оргкомітету), 30 січня 1976 року відбулися заздалегідь підготовлені на комуністично-партійному рівні загальні установчі збори київських митців (відповідальним представником партії була заступник секретаря Київського міському КПУ Т. Главак). Відтак було обрано правління КО СКУ на чолі з О. Білашем, заступники голови – Є. Зубцов та О. Кива, відповідальний секретар – Є. Алексеєнко. Голова новоствореної Київської організації відзначив такі проблеми: «Одна з них полягає у тому, що давно вже не з'являлося хороших пісень про нашу столицю... – і додав. – Першочергове завдання, що стоїть перед нами, є розробка детального плану творчих зустрічей композиторів і артистів з трудівниками колгоспів, радгоспів, робітничих селищ області» [6, с. 71].

У 1970-х роках у складі КО СКУ діяло вісім творчих комісій відповідно до жанрового розподілу, що організовували роботу митців: 1) симфонічна і кантатно-ораторіальна музика; 2) камерна і вокально-хорова музика; 3) військово-патріотична музика; 4) музично-естетичне виховання; 5) музика масових жанрів; 6) музика театру і кіно; 7) музикознавство і музична критика; 8) робота з молодими композиторами і музикознавцями.

У радянський період на роботу СКУ досить відчутно впливав постійний партійний контроль, що закликав творити музику в «річищі *соціалістичного реалізму*». З цих позицій зазнали гострої критики Л. Ревуцький (1936 р., за першу редакцію опери «Тарас Бульба» М. Лисенка і Концерт для фортепіано з оркестром *F-dur*), Б. Лятошинський (за симфонії № 2 – у 1930-х і № 3 – 1951 р.), К. Шипович, К. Данькевич (за оперу «Богдан Хмельницький»), Г. Жуковський (за оперу «Від щирого серця»), І. Белза, М. Вериківський, М. Колесса, Р. Сімович та ін. Наприкінці 1940-х продовжувалися й арешти українських композиторів за сфабрикованими політичними звинуваченнями. Так, безпідставно було засуджено В. Барвінського, М. Береговського, В. Костенка, Б. Кудрика, В. Полевого, В. Флиса, Ю. Фоменка, М. Чернятинського. Негативно позначилася на долі Спілки й розпочата на початку 1950-х років боротьба з «безрідним космополітизмом», що насправді обернулася відстороненням від культурно-громадського життя і професійної діяльності низки талановитих музикантів єврейського походження – М. Гейліг, М. Гозенпуда, Г. Компанійця, Л. Хінчин та ін. Гостра критика «буржуазно-націоналістичних» віянь у Спілці українських письменників, зокрема за вірш «Любіть Україну» В. Сосюри, також викликала відповідну реакцію й у колах СРКУ. Серед пізніших проявів «пильності» партійного контролю було тимчасове виключення (1970–1973) групи молодих композиторів – Валентина Сильвестрова, Віталія Годзяцького, Леоніда Грабовського, Володимира Губи – за захоплення «чужорідним авангардизмом» (як зауважив білоруський композитор і хоровий диригент Г. Ширма: «хвостики нот повернуті на Захід»). У 1969 році було виключено зі СКУ музикознавця, кандидата мистецтвознавства Леопольда Яценка за підпис листа на підтримку заарештованих у Москві членів Гельсінської групи (через п'ять років членство поновили). Навіть у 1990 році авторку цих рядків звинуватили

в «непродуманій» критиці новоствореної симфонії маститого композитора, і на засіданні правління Спілки ставили питання про її виключення з лав СКУ. На щастя, більшість членів зібрання ту пропозицію не підтримало. Причиною тимчасового виключення із СКУ іноді ставав і зафіксований факт плагіату (Ю. Знатоков, Ю. Шамо).

Уважаю необхідним звернути увагу на такі «негативні сторінки» історії СКУ хоча б тому, що ці події відбувалися за пам'яті моїх старших колег та й моєї, знаємо, що рішення приймалися на загальних засіданнях правління СКУ, але ні самих протоколів, ні текстів рішень тих зборів не знайдено серед документів, переданих СКУ на зберігання до Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва України. Партийна цензура пильно слідкувала за «вірною» кореляцією історичних процесів у СРСР і, зокрема, УРСР. Усе, що могло кинути тінь на «мудру політику партії», – просто знищувалося.

У 1990-х роках під знаком перемін відбувалися як позитивні, так і негативно-деструкційні зрушення. З позитивних варто відзначити надання Спілці статусу національної (1998), затвердження її Статуту (2000), де першим пунктом зазначено, що це добровільне об'єднання професійних композиторів і музикознавців, які мають показовий творчий доробок і дипломи вишів відповідної кваліфікації (композиторський і музикознавчий факультети консерваторій і музичних академій). Негативом позначено літо 1992 року, коли 29 серпня газета «Культура і життя» опублікувала «Декларацію» деяких членів НСКУ з пропозицією створити Лігу українських композиторів – паралельну зі СКУ структуру [3]. Підґрунтя її появи – конфлікт між республіканським і київським керівництвами, особистісні амбіції окремих композиторів і музикознавців. Задекларована мотивація – збереження «етнічної сили» української музичної культури, її самобутності, національне і духовне відродження. Список осіб, які підписали Декларацію був спочатку досить значним (понад 10). Але упродовж тижня він суттєво скоротився. Протистояння закінчилися виключенням із НСКУ композиторів П. Петрова-Омельчука, М. Полоза та М. Каландьонка, музикознавців С. Лісецького й В. Капрелова, які пізніше утворили Національну лігу композиторів України та розгорнули широку популяризаторську роботу в регіонах України, де організували осередки Ліги.

Загалом діяльність СКУ (і НСКУ) в 1990-х роках позначилася низкою творчих здобутків: організацією фестивалів «Музичні прем'єри сезону» (з 1989 р., КО НСКУ), «Київ Музик Фест» (з 1990 р.), «Харківські асамблеї» (з 1991 р.), «Контрасти» (Львів, з 1995 р.), «2 дні і 2 ночі» (Одеса, з 1995 р.), «Форум музики молодих» (Київ, з 1990 р., відбувається щодворічно), кілька проведених фестивалів «Музичні діалоги» тощо. Підпорядкованою СКУ була діяльність нотних видавництв «Советский композитор» (укр. відділення), «Музична Україна» (з 1966 р.). У щільній координації з діяльністю СКУ формувалися художні плани Будинку композиторів України та діяльність Музичного фонду (Музфонду, у повоєнний період ним керував О. Кокарев, з 1980-х – В. Симоненко). Музфонд сприяв членам СКУ в отриманні квартир, матеріальної допомоги, забезпеченні відпустки; при ньому був виробничий комбінат (зі склографом), майстерня з групою переписувачів нот, бібліотека, спеціалізований нотний магазин (до 1994 р.), складські приміщення. При Музфонді було створено Центр музичної інформації СКУ (Центрмузінформ, 1990 р.), що видавав книжки, буклети, програми, довідникові матеріали до з'їздів і пленумів. Важливим було утворення при ньому прес-центру (1992), що висвітлював музичне життя Києва і спілчанські заходи (фестивалі, концерти). Його очолювали музикознавці Г. Степанченко, з 2000 року – І. Сікорська, з 2009 – О. Голинська. Раніше прес-групи молодих музикознавців організовував Е. Яворський (з 1975 р., іноді вони виступали під колективним псевдонімом Оксана Музиченко), а щорічні фестивалі «Музичні прем'єри сезону» – В. Кузик (1989–1994), Ю. Чекан (2004).

У радянські часи СКУ була республіканською організацією і входила до складу СК СРСР. У березні 1991 року відбувся останній, 8-й, з'їзд (Москва); відтоді

СКУ набула самостійності, однак за власним рішенням увійшла до створеної на базі СК СРСР у 1991 році Міжнародної асоціації композиторських організацій (МАКО, очолив В. Дашкевич), покликаної координувати творчі взаємини композиторських організацій колишніх союзних республік, зберігати й розділити їх майно.

На час проведення 14-го з'їзду (грудень 1995 р.) до складу НСКУ входило 452 члени: 290 композиторів і 162 музикознавці⁵. Серед них 7 членів з анексованої АР Крим (13 інших із загальної групи перейшли до СК РФ). Від 1 жовтня 2014 року, у зв'язку з частковою окупацією східних територій України, призупинили діяльність Донецька та Луганська організації НСКУ, однак більшість їх членів продовжили свою роботу в інших містах України, де стали тимчасовими переселенцями (з усіма труднощами життя й працевлаштування).

На початок 2016 року НСКУ мала 15 регіональних відділень: 10 обласних організацій – Київську, Харківську, Одеську, Львівську, Донецьку, Дніпропетровську, Кримську, Закарпатську, Івано-Франківську, Дрогобицьку, та 5 осередків – Волинський, Луганський, Полтавський, Миколаївський, Запорізький⁶.

Спілка композиторів у Києві розміщувалася за різними адресами: до початку Другої світової війни – у приміщенні консерваторії (будинок знищено), по війні – кімната в будинку на вулиці Володимирській (навпроти Оперного театру, будинок знесено), від 1954 року – на вулиці Софіївській, 16/16, де знаходився й Музфонд (будинок зведено для проживання родин членів Спілки); недовго (початок 1960-х) – на Печерську, на вулиці Чекістів, 3 (тепер – П. Орлика); від 1964 року – на вулиці Пушкінській, 32. Будинок творчості композиторів «Ворзель» було засновано в рекреаційній зоні поблизу Києва 27 грудня 1940 року. Нині він перебуває в занедбаному стані й чекає на капітальну перебудову.

До свого 85-річчя НСКУ підійшла з великими сподіваннями на покращення ставлення урядових інституцій до творчої особистості й розуміння можновладцями важливості креативного мистецького потенціалу нації. Особливо в такій універсальній для всього людства царині, як **музика**, мова якої доступна всім. Починаючи від достопамятного 1991 року, цивілізований світ все більше й більше знайомиться з творами українських митців і досконалим хоровим співом, майстерністю наших виконавців – співаків, інструменталістів, диригентів, запрошуючи багатьох на контрактні посади до провідних світових колективів, оперних театрів, оркестрів. То ж і цілком природно, що у XXI ст., особливо після 2010 року, до реєстру «Національна спілка композиторів України» увійшло 32 прізвища членів НСКУ, які живуть на різних континентах, у різних країнах, але мислять себе представниками української культури [10, с. 111–115]. Сучасні технічні засоби спілкування дозволяють всій українській мистецькій громаді бути повсякчас у контакті, взнавати про новостворені опуси й прем'єри, приїздити на фестивалі та гастролювати, вести активний обмін інформацією, зокрема і музичною. Цьому значно сприяє й спеціально створений сайт НСКУ⁷. У тому вбачається запорука подальшої позитивної еволюції Спілки. Однак той майбутній позитив треба наполегливо, з максимальними зусиллями відстоювати сьогодні, щоб стали неможливими самі думки про втрату спілчанського приміщення, закриття й скорочення музичних колективів (такий новітній спосіб «оптимізації» процесів), несплату гонорарів за творчу роботу, слабку їх публікацію та популяризацію. Національна спілка композиторів України – не шоу-бізнес, це насамперед високе мистецтво добірного грона професіоналів-музик.

¹ Пошуки будь-якої інформації про А. Беньковича (включно до самого імені) поки що не дали результатів.

² Авторці статті пощастило особисто тримати в руках одне з перших посвідчень члена СРМУ, видане 1932 року молодому тоді композитору Є. Юцевичу за підписом двох метрів музики: Л. Ревуцького (голова) та Б. Лятошинського (відповідальний секретар).

³ Хвиля Андрій Ананійович (справжнє прізвище Олінтер або Олентир) (1898–1938) – державний і партійний діяч УРСР. Причетний до реалізації політики Голодомору в Україні. Заарештований за звинуваченнями в створенні «буржуазно-націоналістичної організації колишніх боротьбистів», розстріляний.

⁴ Скрипник Микола Олексійович (1872–1933) – радянський державний і партійний діяч, академік АН БРСР (з 1928 р.), АН УРСР (з 1929 р.). Після звинувачень у «буржуазному націоналізмі» та «викривленні політики ленінізму» покінчив життя самогубством.

⁵ Усі члени НСКУ мали вищу освіту. Крім того, серед них було 5 академіків, 8 членів-кореспондентів, 36 докторів наук, 63 професори, 89 кандидатів мистецтвознавства, 35 доцентів. Творчий доробок митців відзначений почесними званнями: народний артист України (21 особа), заслужений діяч мистецтв України (66), заслужений діяч мистецтв Росії (1), заслужений діяч мистецтв Казахстану (1), заслужений артист України (3), заслужений працівник культури і освіти України (5); преміями: Національною премією України імені Тараса Шевченка (17), Державною премією України імені Олександра Довженка (1); республіканськими преміями: Премією імені М. В. Лисенка (40), Премією імені Б. М. Лятошинського (25), Премією імені Л. М. Ревуцького (27), Премією імені В. С. Косенка (20), Премією імені М. І. Вериківського (5), Державною премією Республіки Крим (7), Премією ім. А. Веделя («Київ») (16), Премією ім. Б. Асаф'єва (1), Премією імені Ф. М. Колесси (1), Премією імені Василя Стуса (1), Премією імені Івана Огієнка (1); регіональними, обласними й міськими преміями відзначено 50 осіб. Ряд членів НСКУ одержали високі нагороди: Герой України (М. Скорик і Є. Станкович), орден князя Ярослава Мудрого V ст. (4), орден княгині Ольги III ст. (5), орден «За заслуги» (18), орден Св. князя Володимира III ст. (5), орден Миколи Чудотворця «За примноження добра на Землі» (1), орден Св. Станіслава III ст. (1), орден Св. Варвари Великомучениці (3), «Знак пошани» (6).

⁶ У різні роки їх очолювали: **Київську організацію** – О. Білаш (1976–1994), Л. Колодуб (1994–1999), І. Щербаков (1999–2010), Г. Гаврилець (з 2011 р.); **Харківську** – М. Тіц (1935–1941), під час окупації В. Рибальченко (1942–1943), В. Борисов (1944–1948), Д. Клебанов (1948–1949), П. Гайдамака (1949–1981), Г. Цицалюк (в. о. голови 1981–1983, голова 1983–1988 рр.), В. Бібік (1988–1993), В. Золотухін (1994–1999), В. Пацера (1999–2004), М. Стецюк (2004–2010, з 2013 р.), І. Гайденко (2010–2013); **Одеську** – М. Вілінський (1935–1941), К. Данькевич (1944–1951), С. Орфєєв (1951–1954), Т. Малюкова-Сидоренко (1954–1966, 1967–1989), Ю. Знатоков (1966–1976), І. Голубов (1989–2004), С. Мірошниченко (т. в. о. голови 2004–2005), О. Сокол (з 2005 р.); **Львівську** – В. Барвінський (1940–1948), (у 1941–1944 рр. головою Спілки укр. музик був С. Людкевич), А. Кос-Анатольський (1952–1983), Ф. Колесса (1983–1988), Б.-Ю. Янівський (1989–1995), М. Скорик (з 1995 р.); **Донецьку** – А. Водозов (1970–1983), С. Мамонов (з 1983 р.); **Дніпропетровську** – В. Сапелкін (1977–1982), Л. Царгородцева (1982–2001), В. Мужчіль (2001), А. Поставна (2002–2008), О. Нежигай (з 2008 р.); **Кримську** – Л. Ржимовська (1977–1998), К. Троценко (з 1998 р.); **Закарпатську** – В. Теличко (з 1994 р.); **Івано-Франківську** – Б.-Ю. Янівський (1994–2005), Б. Шиптур (з 2005 р.); **Дрогобицьку** – В. Грабовський (з 1997 р.); **Волинський осередок** – В. Тиможинський (з 1994 р.); **Луганський** – С. Турнеєв (з 1994 р.); **Полтавський** – О. Чухрай (1998–2004), Т. Парулава-Оскоменко (з 2004 р.); **Миколаївський** – В. Іванов (2003–2004), О. Таганов (з 2004 р.); **Запорізький** – Н. Боєва (з 2012 р.).

⁷ Див.: [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.composerukraine.org.

1. Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України (далі – ЦДАМЛМ), ф. 661, оп. 1, од. зб. 2; ЦДАМЛМ, ф. 1152, оп. 1.
2. Булка Ю. На шляху народності й реалізму // Музика. – 1973. – № 2.
3. Декларація [Ліги українських композиторів] // Культура і життя. – 1992. – 29 серп.; 26 верес.; 10 жовт.
4. Зінкевич О. У основі Спілки – конфедерація // Музика. – 1991. – № 3.
5. Зінкевич О. 50 років тому... // Сучасність. – 1998. – № 5.
6. Кузик В. Київська міська організація Національної спілки композиторів України (до 30-річчя організації) // Студії мистецтвознавчі. – 2005. – № 2. – С. 69–78.
7. Кузик В. Товариству ім. Миколи Леонтовича – 75 років. – Київ, 1996. – 12 с.
8. Мифы и предания. Античность и библейский мир : попул. энцикл. словарь. – Москва, 1993.

9. *Муха А.* Національна спілка композиторів України: до 80-річчя існування (історико-аналітичний нарис) // Український музичний архів. – Київ, 2003. – Вип. 3. – С. 220–238.
10. Національна спілка композиторів України. Довідник. – Київ : Гроно, 2011. – 137 с.
11. Нова мистецька організація // Культура і життя. – 1976. – № 2.
12. Про перебудову літературно-художніх організацій // Радянська музика. – 1933. – № 1.
13. *Фільц Б.* Музикантські цехи // Історія української музики. – Київ, 1989. – Т. 1. – С. 318–329.
14. *Шевчук О.* Імператорське Російське музичне товариство // Українська музична енциклопедія. – Київ, 2008. – Т. 2. – С. 199–203.

SUMMARY

The creative public association of professional composers and musicologists in the twentieth century had several names: from 1932 – the Union of Soviet Musicians of Ukraine (USMU), from 1939 – the Union of Soviet Composers of Ukraine (USCU), from 1957 – the Composers Union of Ukraine (CUU), from 1998 till the present day – the National Composers Union of Ukraine (NCUU). The aspiration for uniting people of congenial professions is quite natural. As far back as in ancient times, creative groups were initiated – the College of Writers and Artists (among whom were also musicians) at the temple of Minerva in ancient Rome (207 BC); in the Renaissance period appeared the artistic trend *Ars Nova* (New Art), which also assembled artists. On Ukrainian territories, musicians-performers gathered into **musical guilds** (Kamyanets-Podilskiy, Lviv, Stepan, Poltava, Pryluky, Nizhyn, Chernihiv, Kharkiv). An important role in uniting figures of musical art has been played by the **Russian Musical Society** (1859, from 1869 – Imperial, IRMS). Their own creative groups existed in Eastern Halychyna (St. Cecilia's, Halychyna-Rutheanian Matytsia, *Prosvita*, etc.).

As a brilliant page in history turned out the M. Leontovych All-Ukrainian Musical Association (1921–1927, in its first year – the Committee in Remembrance of M. Leontovych), which has determined the creative potential of the future Union of Ukrainian Composers. As the momentum for further actions was the Decree of the Central Committee of the All-Union Communist Party (Bolsheviks) on 23 April 1932 *On the Rearrangement of Literary and Artistic Institutions* (issued upon the report of Maxym Horky in Moscow). In Ukraine, the reorganization processes began with the meeting of June 18, 1932 in Kharkiv, which brought together leading composers of Kyiv, Odesa, Poltava, and Zaporizhzhia. There occurred a legal incident: the Ukrainian Union was established de facto in 1932, but de jure – it was not officially recognized (since no relevant organizational processes took place in Russia); therefore, up to 1939, the Union existed only with the status of the Organizing Committee. Since the post-war age, the CUU has grown to increase in number and to form new regional organizations. Finally, at the time of the 14th Congress (December 1915), the NCUU amounted to 452 members: 290 composers and 162 musicologists. Eventually, in early 2016, the NCUU had 15 regional branches – 10 regional organizations (Kyiv, Kharkiv, Odesa, Lviv, Donetsk, Dnipropetrovsk, Crimean, Transcarpathian, Ivano-Frankivsk, and Drohobych) and 5 centres (Volyn, Luhansk, Poltava, Mykolayiv, and Zaporizhzhia).

Keywords: Ukrainian music, composer, musicologist, musical guild, Imperial Russian Musical Society (IRMS), M. Leontovych All-Ukrainian Musical Association, Composers Union of Ukraine (CUU), National Composers Union of Ukraine (NCUU).